

Tibori Szabó Zoltán – Újvári Mária, A kolozsvári Minerva története és bibliográfiája (1920–1948). Kolozsvár, Minerva Művelődési Egyesület Kiadója, 2015.

A 20. századi magyar kiadás-nyomdászattörténet átfogó, modern áttekintésének alapját csakis az egyes cégekre vonatkozó alapos részmonográfiák képezhetik. Egy ilyen „mélyfűrés” eredménye a Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. történetét feldolgozó kötet.

A szerzők többéves munkájának igazi jelentőségét csak akkor lehet értékelni, ha felmérjük, mi is szerepelt eddig a(z akár művelt) köztudatban a Minerváról. A szöveges mellékletben közölt négy rövid újságcikkben kívül a *Nyomdászati lexikonban* mindössze öt sort olvashatunk (*Nyomdászati lexikon*, Bíró Miklós, Kertész Árpád, Novák László szerk., Bp., Bíró Miklós, 1936, 312.), illetve a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* Krizsó Kálmán által írt három oldalas szócikke (*Romániai Magyar Irodalmi Lexikon III*, Dávid Gyula főszerk., Bukarest, Kriterion, 1994, 596–598) adott alapvető adatokat a cégről. Ehhez képest a nemrég megjelent több mint négy száz oldalas monográfia – a levéltári források rendkívüli szűkössége ellenére – immár a teljesség igényével dolgozza fel a nyomdaipari nagyvállalat történetét.

A Minerva Rt. létrejöttének fő mozgatórugója az volt, hogy a budapesti nyomdai és kiadói központtól elszakadt magyar ajkú lakosság számára az alapvető szellemi szükségleteket (tankönyv, napilap) elő lehessen állítani. Induló tőkéjét széles körű főúri, polgári és értelmiségi részvényjegyzés teremtette meg, majd a három történelmi egyház (református, katolikus, unitárius) is komoly részesedéssel csatlakozott a vállalkozáshoz. A szerzők bemutatják a műintézet vezetőit és főbb szakembereit, akiknek rátermettségén és dinamizmusán múlt a Minerva sikeres működése. Nem ismerjük azonban az egyszerű nyomdászokat, a tisztviselőket, az ügynököket és a bolti alkalmazottakat, csupán a létszámukra tesz utalást az egyik üzleti jelentés (ezek szerint 244-en dolgoztak a cégnél 1943-ban).

A vállalat vezetőinek, de leginkább Vékás Lajos vezérigazgatónak tulajdoníthatóan a Mi-

nervát fennállása egész ideje alatt a higgadt, átgondolt építkezés jellemezte. Az alapításkor (1920-ben) megvették Stief Jenő nyomdáját és könyvkereskedését, valamint Stein János főtéri könyvkereskedését, ezzel lefektetve a két legfontosabb tevékenységi kör bázisát. Ezt 1921-ben cinkográfiai műhellyel, 1923-ban vonalozó intézettel, 1930-ban pedig dombornyomdával bővítették. Ezek mindegyikében bérmunkát is vállaltak; az itt készített klisék, füzetek, üzleti könyvek és folyóiratok juttatták a vállalkozást olyan többletbevételhez, amely olykor a túlélés záloga volt.

A vezetők okos gazdálkodása minden területen megmutatkozott: a nyomdai kapacitást folyamatosan lekötötték a saját, illetve bérmunkában készített lapok tömegével, könyvkereskedésükben írószereket és papírárut is kínáltak, rádiókészülékeket és vetítőgépeket is forgalmaztak. Emellett a harmincas években önálló képosztályt is felállítottak, amely főként magyarországi műalkotásokat árult ügynökökön keresztül. A folyamatos, tervszerű ingatlan-vásárlások eredményeként végül összefüggő, három utcára néző telkek együttesét mondhatták magukénak. Más romániai nyomdák részvényeiből vásárolva érdekeltséget szereztek azokban (Marosvásárhely: Bolyai Irodalmi Intézet és Könyvnyomda Rt., Dicsőszentmárton: Erzsébet Könyvnyomda Rt., Kolozsvár: Lapkiadó Rt.), ezzel biztosítva a külső kapacitást munkatorlódások idején. Az Erzsébet könyvnyomdát végül teljesen átvették, de felvásárolták a Concordia Nyomda és Lapkiadó Rt.-t., illetve az Ardealul nyomdát is.

Kiadási tevékenységüket is ugyanez az átgondoltság és ésszerűség jellemezte. 1921 januárjától megindították a *Pásztortűz* című irodalmi és művészeti folyóiratot, majd ugyanazon év novemberétől a *Magyar Nép* című képes hetilapot, amely hamarosan Erdély legnagyobb példányszámban megjelenő néplapjává vált. Az induláskor kiadott könyvek között ugyan eleinte sok volt a különlenyomat, de hamarosan elkezdődött a komoly tankönyv-gyártás is. Az első években az elemi iskolások, majd később a középiskolások és a felső kereskedelmi iskolák tanulói számára is készültek az oktatás teljes skáláját lefedő kötetek. 1923-tól megindult

a tudományos művek kiadása, majd 1925-től rendszeresen jelentek meg almanachok, naptárak, jogszabályok és iskolai értesítők is.

Saját sorozatokat indítottak, amelyek közül a legnagyobb címszámot (208) az *Erdélyi Tudományos Füzetek* érte el, tartalmilag pedig talán legjelentősebbnek az *Erdélyi Ritkaságok* nevezhető. A gazdasági válság idején, túlélésük érdekében kezdtek a népkönyvtár-akcióba, amelynek keretében 1929–1940 között folyamatosan újabb és újabb helyszíneken létesítettek kis gyűjteményeket.

Sok ezer jutalomkönyvet osztottak ki Erdély-szerte a kiemelkedő tanulmányi eredményeket felmutató diákok között, és művészeti pártoló tevékenységet is folytattak. A Minerva egyik helyiségében 1933–1934 folyamán művészeti szabadiskola működött, de ettől függetlenül évtizedeken keresztül rendeztek képzőművészeti kiállításokat a Brassai utcai épületben. A nyomda udvarán pedig egy évtizeden keresztül dolgozott Vágó Gábor szobrászművész öntőműhellyel is felszerelt műtermében.

1928-tól az Erdélyi Szépművészeti Céh kiadványai is a Minervánál láttak napvilágot. A nyomda és a Céh viszonyáról nem szól tanulmányában Tibori Szabó Zoltán, de az ezzel kapcsolatos elszórt források pozitív képet adnak. Egyrészt a Minerva adta a legjobb árajánlatot a négy kolozsvári nyomda közül, másrészt azt is vállalták, hogy a kötetekhez új Garamond antikva betűket hozatnak (MAROSI Ildikó, *Közlekedések. Húsz romániai magyar író*, Bukarest, Kriterion, 1974, 14). A kényes ízlésű Buday György nagyon elégedett volt munkájukkal: „A Karácsony Benő új könyvéhez készített dúcaim nyomását látva, úgy látom, a Minerva nagyszerűen ért a nyomáshoz.” (*A Helikon és az Erdélyi Szépművészeti Céh levelesládája 1924–1944*, I. kötet, Marosi Ildikó szerk., Bukarest, Kriterion, 1979, 347). Előfordult olyan eset is, amikor „a matrica használhatatlannak bizonyult úgy, hogy a Minerva újra szedi” (Sas Péter szerk., *Kós Károly levelezése*, Budapest, Mundus, 2003, 221), de a „morgós” Kós Károly messze nem panaszkodott annyit rájuk, mint például az Ellenzék nyomdájára.

A vállalat tevékenységét folyamatosan nehezítette, hogy a román kormány rendszeresen

átalakította az érvényes tantervet, ezzel a kiadott tankönyvek ezreit ítélve megsemmisítésre. A bécsi döntés után azonban a magyar hatóságok intézkedései talán még nagyobb veszélybe sodorták a műintézetet, hiszen nem ismerték el a román uralom alatt erdélyi szerzők által kidolgozott tankönyveket és nem engedélyezték azok használatát. Emellett a Budapesten kiadott lapok elérhetővé válásával meredeken visszaesett a saját és a bérmunkában nyomott lapok megrendelőinek száma, s a *Magyar Nép* az új határ átjárhatatlansága miatt elvesztette dél-erdélyi olvasóit is.

A Minerva azonban minden nehézség ellenére fennmaradt, és a lehetőségek szerint osztalékokat is fizetett részvényeseinek. Több forrás is megerősíti, hogy a harmincas években az Erdélyben megjelent összes magyar könyv egy-negyedét ez a vállalat adta ki. A kötet második felében közreadott bibliográfia adatai szerint 1920–1948 között mintegy kétfélmillió példányt nyomtattak saját könyveikből (összesen hozzávetőleg ötmillió példányt). Ezen kívül 35 millió folyóirat- és újságpéldányt hagyta el a cég sajtógépeit, ami óriási teljesítmény az adott körülmények között.

A mellékletben a szerzők közlik a céget alapító részvényesek névsorát, és a Minerva üzleti teljesítményére vonatkozó minden számadatot táblázatos formában összegeznek. Az ezt követő bibliográfia pedig úttörő, sok utánajárást követelő, rendkívül precíz munka. Különösen az 1941–1948 közötti időszak feldolgozása okozhatott nehézségeket, hiszen Újvári Mária itt nem alapozhatott kiindulásként Monoki István művére (*Magyar könyvtermelés Romániában 1919–1940*, Bp., Kolozsvár, OSZK, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1997). Még érdekesebbé tennék az anyagot a Minerva által egészen biztosan előállított plakátok, gyászjelentések és egyéb efemer nyomtatványok. Feltételezem, hogy a szerzők ilyeneket is ismernek bőséggel, csak hogy ezek tekintetében nem lehet a teljességre törekedni – és valahol határt is kellett szabniuk a közlésnek. A létrejött kötet példamutató alapmű; reméljük, akadnak követői.